

DISSERTATIONES

A SZEMÉLYI ÁLLAPOTOT ÉRINTŐ PEREK LEGÚJABB KONCEPCIONÁLIS VÁLTOZÁSAI*

HEGEDŰS Ákos
bíró (Egri Járásbíróság)

„Aki pedig igazságtalanul cselekszik, azt kapja vissza,
amit tett, mert nincsen személyválogatás.”
Kol 3,25

1. Felütés

Az igényérvényesítésnek polgári perben történő esetei közül kitüntetett figyelmet tudhat magának a személyi állapotot érintő perek területe. Kiemelkedő szerepe már a korábbi perrendtartás¹ során is megmutatkozott, amelyet nem kizárólag a járásbíró-sági szinten jelentkező ügyek száma, de a jogorvoslati eljárásokkal együtt számított pertartam olykor jelentősebb időtartama is megalapozott. Az új polgári perrendtartás² az általános hatáskörű elsőfokú bíróságon ugyan változtatott, amikor ekként a törvényszéket jelölte meg, ugyanakkor a személyi állapotot érintő perek maradtak a járásbíró-ság hatáskörében, és a járásbíró-ságok ügyérkezésének jelentős részét teszik ki, de meghatározó számuk folytán és a benyújtott fellebbezések aránya következtében a törvényszék, mint másodfokú bíróság számára is jelentős leterheltséget eredményeznek. Az új polgári perrendtartás azon sem változtatott, hogy a különleges eljárások között elsőként a személyi állapotot érintő perek szabályait rögzítette, mindezzel hangsúlyozva ezen perek fontosságát, de egyben különállását és különleges szabályok iránti igényét, amelyet a korábbi perrendtartás gyakorlata nagy részletességgel kimunkált. A különleges perek vonatkozásában a polgári perrendtartás koncepciójának

* A tanulmány közzététele az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó kutatási programja keretében, a „Szintlépés a jogérvényesítésben – A jogérvényesítés és a jogvédelem új útjai” program-részében valósult meg.

¹ A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (1952-es Pp.).

² A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.).

megalkotása során a Szerkesztőbizottság Javaslatára mértéktartásra törekedett, csak ott látta szükségesnek különleges pertípus megalkotását, ahol annak eljárásjogi szakmai indoka van. Célszerűnek találta valamennyi különleges pert, és azok minden lényeges szabályát logikus rendszerben, a perjog egységes kódexében elhelyezni.

Az igényérvényesítés tárgya szerint kiemelt jelentőségű személyi állapotot érintő perek különös jogalkotói figyelmét egyes olyan sajátosságok fókuszpontba állítása kapcsán lehet értékelni, amelyek más pertípusokban is megtalálhatóak, azonban ezekben a perekben jelentőségük fokozott. A polgári perben általában jelentkezik a közvetlen észlelés kívánalma, ugyanakkor a személyi állapotot érintő perekben a felek személyes meghallgatásának kötelezettsége érvényesül, szemben az általános felhatalmazással, hogy a bíróság az eljárás bármely szakaszában hivatalból elrendelheti a természetes személy fél, illetve törvényes képviselője, valamint a nem természetes személy fél törvényes képviselője személyes meghallgatását. A személyi állapotot érintő perekre időtől és pertípustól függetlenül jellemző volt az officialitás, és egy olyan körülmény, amelyet úgy lehet megfogalmazni, hogy a felek legbelső és a legszemélyesebb érintettsége. A hivatalbóliség azzal a következménnyel jár, hogy a bizonyítás bizonyos szintje a bíróval szemben elvárásaként jelentkezik, míg a személyes érintettség a felek azon kívánalmát erősíti, hogy minél kevésbé kerüljön feltárára életük bensőséges része, miközben a védett érdekek azonnali reakciót kívánnak meg.

Mindezek a sajátosságok azt is eredményezték, hogy a polgári perekben általában hangoztatott gyorsaság követelménye itt még nagyobb hangsúlyt kapott. Ugyanakkor a többször kiemelt sajátosságok és hasonlóságok ellenére nagyon eltérő terjedelmű és intenzitású vitás helyzetek nyerne rendezést ezen fejezetek által biztosított eljárások keretében akként, hogy a polgári per általános szabályait a személyi állapotot érintő perek közös eljárási szabályai által biztosított különbségek és az egyes személyi állapotot érintő perekre vonatkozó speciális szabályok elsődlegessége alapján kell elbírálni.

2. Széles spektrum

Az 1952-es Pp. alkalmazása során is megfigyelhető volt egy olyan körülmény, amely miatt a különleges eljárások között kiemelt szerep jutott a családjogi és a gondnoksági pereknek. Az egyes személyi állapotot érintő perek ugyanis jelentős különbségeket mutatnak, ami indokolja a Pp.-ben a személyi állapotot érintő perek általános szabályainak megalkotásán túl a fejezetben belül az egyes személyi állapotot érintő perek részletszabályainak rögzítését is. Könnyen megérthető, hogy ezen perek mennyire nem homogén csoportot alkotnak, ha csak az képezi vizsgálat tárgyát, hogy mennyire eltérően jellemezhető egy egyező akaratnyilatkozattal kért házasság felbontása iránti per a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 4:21. § (2) és (3) bekezdésére hivatkozással, és mennyire különbözik ettől egy olyan házasság felbontása iránti eljárás, amelyben a felek között elmélyült és elmérgesedett vita van. Ezért kereseti kérelmet terjesztenek elő a szülői felügyelet gyakorlására, a kapcsolattartásra, a gyermektartásdíj fizetésére, az utolsó közös lakás használatára, valamint a felek másként látják az életközösség kezdő és záró időpontját is. Esetleg az egyik fél még abban sem biztos, hogy az életközösség végleg megszakadt-e, mert reményt lát annak helyreállítására. Az eltérő életviszonyok pedig eltérő eljárást követelnek meg, amelyben mind a

per időtartama, mind a bizonyítás szükségessége nagyon különböző lehet. Ugyanakkor általánosságban megfogalmazható, hogy a külön szabályozások mindig nehezítik az igényérvényesítést: egy rendszer minél bonyolultabb, annál nehezebb azt igénybe venni, azt használni. Az egyszerűség és az átláthatóság mindig az igényérvényesítés megkönnyítésének irányába hat. Mindebből következik, hogy általánosságban a külön szabályozás kerülendő, valamely szükséglet kielégítése céljából csak okszerűen és arányosan alkalmazandó. „Közös érdek, hogy az eljárás ne legyen nehezen érthető és szükségtelenül bonyolult, illetve költséges – bár itt már megint ütköznek az érdekek abban, hogy a társadalom vagy az egyén oldalán jelentkezzen a teher.”³ A Pp. koncepciója egyértelműen a szabályozási elvek és célok között fogalmazta meg, hogy a különleges perekre vonatkozó szabályozás fenntartása mellett szükséges annak rögzítése, hogy a védendő érdekek és kiemelt szempontok mentén kizárólag az indokolt eltérések fogalmazhatók meg az egyes különleges perek esetében.⁴ Ez eredményezi az általános és különleges szabályok többszörösen egymásra épülő rendszerét.

3. Változtatási igények

A személyi állapotot érintő perek vizsgálata azért is érdekes, mert ezek a perek élték meg a legnagyobb változásokat a Pp. bevezetésével és azóta is. Az 1952-es Pp. gyakorlata során megfigyelhető volt, hogy mind a legegyszerűbb és legrövidebb, mind a leghosszabb és a különösen bonyolulttá váló ügyeket tudták a házassági bontóperek produkálni. Ennek oka volt, hogy a házasság közös megegyezésen alapuló felbontása, amennyiben nem volt kiskorú gyermek, egy formális tárgyalás keretében eldönthető és befejezhető volt lényegében anélkül, hogy a felek között jogvita lett volna. Míg azok a házasság felbontása iránti ügyek, amelyekben a fent már írt járulékos kérdések az 1952-es Pp. szerint még megengedett házassági vagyontöredék megosztása iránti keresettel súlyosbodtak, sokszor végeláthatatlan pereskedést eredményeztek, esetlegesen folyamatosan újra induló ügyeket. Az elhúzóadás és a kiújuló viszály oka, hogy a vagyoni rész rendkívül bizonyításiigényes volt, míg a személyiállapotirésze folyamatosan változó életviszonyokat igyekezett követni, erős érzelmi intenzitású vitás helyzetekben. A házassági perekben lehetett leginkább tapasztalni a keresetváltogatások pertartamra gyakorolt hátrányos hatását, amely az előbb említett két tényező közrehatása. A vagyoni per elhúzódása alatt a folyamatos vitában álló felek játszmáiban az elbírálandó tényállás és ennek következtében a kereseti, viszontkereseti kérelmek és ellenkérelmek is gyakran oly módon változtak, hogy azok néha már szinte követhetetlenek voltak. Az új polgári perrendtartás ezen a helyzeten elsődlegesen a házassági vagyoni per összekapcsolhatóságának tilalmával segített, de nagy várakozással tekintett a gyakorlat az osztott perszerkezet bevezetésére is, amely alkalmas lehet a házassági perekben előforduló folyamatos keresetmódosítások kezelésére.

³ NYILAS Anna: A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei az európai jogrendszerekben, különös tekintettel a kis értékű követelésekre vonatkozó eljárásokra. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem, 2011. <https://tinyurl.com/ycky8drd>

⁴ Az új Polgári Perrendtartás koncepciója a kormány 2015. január 14. napján megtartott ülésén elfogadva

4. Remények az új koncepcióban

Az új eljárási rend tömör megfogalmazását adta Pribula László, aki szerint

„a 2018. január 1-jén hatályba lépett polgári perrendtartás a joggyakorlat és a jogtudomány eredményei alapján kívánta a pusztán eljárási határidőben gondolkozó korábbi jogalkotói megoldások helyett a per szerkezetének a bíróság és a felek szerepének koncepcionális átgondolásával elősegíteni a hatékony jogvédelem érvényesülését.”⁵

A per szerkezetének átgondolása és az osztott perszerkezet nem csak elméletben alkalmas a hatékony jogérvényesítésre, amit a történeti gyökerek is igazolnak; azonban az új rendszerben továbbra sem szűntek meg keresetmódosítgatások és a bizonyítékok csöpögtetései. Bonyolultabb lett a megalapozott, engedélyezhető és szükségszerű keresetmódosítások kezelése. Az osztott perszerkezet sok szempontból inkább a kötelmi viszonyok esetében hozott megoldást, mivel ezen ügyekben egy a múltban megtörtént eseményt kellett jogilag értelmezni, majd ennek jogkövetkezményeit levonni. A családjogi viták területén azonban a felek tartós jogviszonyban maradnak, a vita nem zárul le a peres eljárással, annak folyamatban léte alatt is változhat. A jogvitának is dinamikája van, amelyben vannak nyugvópontok, de napról-napra módosulnak az igények. Továbbá megállapítható, hogy egyes esetekben annyira intenzív a jogvitára okot adó események áramlása, hogy néha megállapítható: önmagában az eljárás is csak a destruktív igény jog eszközeivel történő kifejeződése. Tapasztalható, hogy az eljárást jelentősen meghatározzák a múltbeli események, különösen a múltbeli sérelmek, azonban a vita teljes rendezése elsősorban a jelenre fókuszáló és a jövőben megvalósuló megoldásokkal oldható fel.⁶ A bírósági igényérvényesítés terén a felek felelősségére építő szabályozás kialakítása csak az officialitás visszaszorításával érhető el, valamint feltételezi a sokkal inkább professzionális perképviselőre épülő igényérvényesítést. Azonban a személyi állapotot érintő perek egyik specialitásának tekinthető hivatalbóliság⁷ garanciális alapelv is, mivel a személyi állapotot érintő perek az egyes személyek olyan alapvető jogosítványait rendezik, olyan személyhez fűződő jogokat érintenek, amelyek körében a felek önrendelkezési joga kisebb súllyal esik latba, mint a jogvédelmi igény jogszabályok szerint történő megvalósulása. Az igényérvényesítés általában a nemzeti szabályozás kereteit meghaladóan behatárolt, a jogvita olyan nemzetközi egyezm-

⁵ PRIBULA László: A polgári perrendtartás megvalósult hatásköri modelljének értékelése – a történet fejlődés tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 2020/1. 21.

⁶ Példaként említve a szülői felügyelet gyakorlásának bírósági rendezése körében: a Ptk. 4:167. §-a alapján a bíróság a döntés során azt mérlegeli, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a legkedvezőbbben. Ennek során a bíróság nemcsak a múltbeli eseményeket elemzi, hanem azt is, hogy milyen tendenciák állapíthatók meg a feleknél, milyen irányba változik a felek magatartása, milyen jövőbeni eseményekre lehet számítani, mivel csak a teljes spektrum mérlegelése jelenthet megalapozott döntést arról, hogy a gyermek fejlődése hol és milyen feltételekkel biztosítható a legkedvezőbbben.

⁷ VÖLCSEY Balázs: A személyállapoti perek specialitásai, különös tekintettel a hivatalbóliságra. *Családjog*, 2016/1. 24–28.

nyekkel áll összefüggésben, ahol a bíróságnak hivatalból kötelezettsége valamely személy érdekeinek figyelembevétele, mint a gyermekek védelme vagy a fogyatékkal élők jogainak érvényre juttatása.⁸ Mindezek alapján a vizsgált pertípusok esetében a felek és a bíróság szerepének koncepciójában jelentős átalakításra nincsen lehetőség, az sok esetben a hatékony és tényleges jogvédelem érvényesülése ellenében hathat.

5. Gyorsítás, avagy bilincs a kézen

A korábban kifejtett indokok alapján a Pp. 2018. január 1. napján történő hatálybalépését követően röviddel már jelentkeztek azok a gyakorlati tapasztalatok, amelyek egyrészt ezen perek gyorsítása iránti igényeket fogalmaztak meg, másrészt az osztott perszerkezet újragondolását kívánták elérni. A személyi állapotot érintő pereket tárgyaló bírák pedig a hivatalbóliság csökkenését egyáltalán nem úgy élték meg, mint valamilyen teherből való szabadulást, sokkal inkább a hivatalból is védendő érdekek vonatkozásában történő perbeli elszoktlenedést.

A személyi állapotot érintő perek első módosítása, követve a jelenlegi jogalkotási trendet, egy „salátatörvény”: Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalkotásáról szóló 2019. évi LXVI. tv. 153–156. §-aiban jelent meg, és elsősorban az eljárási határidőkben gondolkodó jogalkotói megoldásnak felelt meg. A korábbi ellenkérelemre nyitva álló 45 napos határidőt, amely kérelemre 45 nappal meghosszabbítható volt, a személyi állapotot érintő pereknél 2019. július 10-től 30 napra csökkentette, amely indokolt kérelemre legfeljebb 15 nappal lett meghosszabbítható. Bevezette továbbá az ennél is gyorsabb eljárás lefolytatása érdekében a Ptk. 4:21. § (2) és (3) bekezdése alapján indított házasság felbontása iránti ‘rövidített eljárást’, amikor az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére vonatkozó határidő 15 nap, amelyet az alperes indokolt kérelmére a bíróság legfeljebb 15 nappal hosszabbíthat meg. Az ekkori szabályozás megkövetelte, hogy a keresetlevélhez csatolni kell a Ptk. 4:21. § (3) bekezdésében meghatározott valamennyi kérdésben a felek közös álláspontját tartalmazó megállapodást, ha ez a keresetlevél előterjesztésekor már rendelkezésre áll. Ez a módosítás koncepcionális változtatás nélkül kizárólag a határidők csökkentésében látta a személyi állapotot érintő perekben jelentkező eljárás gyorsítása iránti igények kielégítését, utat nyitva a legegyszerűbbnek tekintett és vita nélküli ‘megállapodáson’ alapuló perek gyors lefolytatásának.

A változtatás annyiban mégis nagy jelentőséggel bírt, hogy az első lépés volt az egészséges perfelvételi út megbontása felé azáltal, hogy az ellenkérelem előterjesztésére nyitva álló határidőt eltérően szabályozta, amely egyrészt tekinthető indokolt finomhangolásnak,⁹ másrészt nehezítette az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére vonatkozó határidők átláthatóságát. Különösen igaz ez a későbbi 2020. évi CXIX. törvénynek

⁸ A gyermekek jogairól New York-ban 1989. november 20-án kelt egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. tv., illetve az Egyesült Nemzetek keretében 2006. december 13-án New York-ban elfogadott, a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény

⁹ UDVARY Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. *Jogtudományi Közlöny*, 2021/3. 129–139. A finomhangolást apró esetvonásokkal csak Pp. novella által tekinti megvalósultnak.

(Pp. novella) a fizetési meghagyásos eljárással összefüggő perekre vonatkozó szabályainak 2021. január 1. napján hatályos módosulásával, amely ugyancsak egy 30 napos határidőt állapított meg az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére, amely – hasonlóan a személyi állapotot érintő perekre vonatkozó szabályokban írtaknál – 15 nappal lett meghosszabbítható. A szétdarabolt szabályozás pedig mindig az egyszerűség és az átláthatóság ellen hat, így fokozottan magában hordozza a tévedés lehetőségét. Ez jól látható a megalapozatlannak tekintett igazolási kérelmek benyújtásain keresztül is, ahol a jogi képviselők az ellenkérelem benyújtására nyitva álló határidőt mulasztották el – a régi 45 napban bízva. A formalizált és merev eljárási szabályok, valamint a teljesen fellazított és előre nem rögzített szabályok közötti választás kapcsán egyet lehet érteni Czoboly Gergely István azon véleményével, amely szerint

„azt a köztes utat érdemes választani, amelyben előre szabályozottak a keretek, de a bíróságnak megfelelő mozgástere van az ügy sajátosságaira szabni a konkrét eljárást. Erre különösen a tárgyalás előkészítésének szakaszában van helye, ahol a bíróságnak mozgásteret kell biztosítani egyrésztől a forma kiválasztásánál (írásbeli-szóbeli, formális-informális), valamint a határidők tekintetében.”¹⁰

Itt szükséges hangot adni annak is, hogy a legtöbb bíró az 1952-es Pp. szabályai között is, amennyiben haladni kívánt a polgári perben, jellemzően igyekezett a jogvita kereteinek meghatározására. Ha a felektől ez elvárható volt, akkor már az első tárgyalást megelőzően írásban előkészítette az álláspontok ütköztetését. Amennyiben várhatóan az írásbeli nyilatkozatok elvárása nehézségbe ütközött, akkor legkésőbb az első tárgyaláson a szóban előadottakat jegyzőkönyvezve meghatározta a felek álláspontja közötti különbségek által megoldandó feladatot. A bíróság csak akkor kezdett bele a bizonyítási eljárásba, amennyiben megtudta, hogy melyek a felek állításai között a különbségek, így miben van a felek között vita. Az ezzel ellentétes gyakorlat inkább csak az elvétve előforduló felkészületlenség eredménye lehetett. Ugyanakkor a tárgyalás előkészítésben a bírácoknak nagyobb szabadságot engedélyező szabályozás ügyfélre szabhatóbb és személyesebb jellegű megoldásokat eredményezett, így sok esetben kedvezőbb lehetett a jogkereső közönség számára. A preklúziós szabályok következtetés végigvitele pedig sok esetben életidegen eljárásokat tud eredményezni, amikor egy beadványról mindkét fél tudja, hogy a peres iratok között rendelkezésre áll, annak tartalmát is ismeri, azonban az valami miatt nem vehető figyelembe. Ez az életidegenség különösen a személyi állapotot érintő perekben tud jelentős anomáliákat előidézni, így ennek lazítása az eljárás valamennyi résztvevője felől jelentkező elvárás volt. Az OBH elnökének Pp. módosításra tett javaslata szerint: „a javaslat a személyi állapotot érintő

¹⁰ CZOBOLY Gergely: *A perelhúzóds megakadályozásának eljárásjogi eszközei*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, 2014. <https://tinyurl.com/2s4pvwu3>

perek szabályainak rugalmasabbá tételét, az ügyfelek jogérvényesítésének könnyítését és az eljárás felgyorsítását célozza.”¹¹

6. Vissza a kályhához

A Pp. novella 2021. január 1. napjától kezdődő hatállyal bevezetett koncepcionális változásai¹² lényegében a ‘vissza a kályhához’ elvet követik. A módosítások egyik legfontosabb célja – a törvény indokolása szerint:

„a kiskorú gyermek érdekeinek fokozott védelmét célzó rendelkezések bevezetése, továbbá a hatályos szabályok szerint is rendelkezésre álló eljárásjogi eszköztár erősítése és újakkal történő kiegészítése, amely erősebb pervezetési jogosítványokat kíván biztosítani a bíróság számára ahhoz, hogy a kiskorú gyermek érdekeit szolgáló permenetet tudjon fenntartani. Ez mind a hivatalbóli bizonyítás, mind az ideiglenes intézkedés hivatalból történő elrendelésének lehetőségén keresztül valósul meg.”

A módosítás rögzített célja, hogy a per folyamán is folyamatosan változó életviszonyokhoz igazodó speciális eljárási szabályok kerüljenek beiktatásra, amelyre tekintettel bevezetésre került egy kizárólag a személyi állapotot érintő perekben alkalmazható perfelvételi mód, amely egyszerűsíti a keresetváltoztatás szabályait, könnyíti az előzetes bizonyítást és erősíti a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetén a szóbeliséget. Az új perfelvételi útvonal lényege, hogy a bíróság a kereset közlésével egyidejűleg – be nem várva az ellenkérelem beérkezését – kitűzze a perfelvételi tárgyalás határnapját.¹³ A módosítás indoka a joggyakorlat tapasztalatai alapján került megállapításra, amely szerint a személyi állapotot érintő perekben az alperesek gyakran nem terjesztik elő

¹¹ „A módosítás kezdeményezésének indoka az volt, hogy az új Pp. hatályba lépését követően a bíróságok már néhány hónapon belül jelezték, hogy az egyszerűbb megítélésű családjogi perekben az új szabályok túl kötöttek, a perek időszerű befejezését hátráltatják és sokszor a jogkereső állampolgárok méltányos érdekei ellen hatnak. Az OBH „Új Pp. hatályosulását támogató Munkacsoportja” is folyamatosan nyomon követi az új eljárási szabályok személyi állapotot érintő perekre gyakorolt hatását. Bár a jogalkotói cél a gyorsítás volt és számos jogintézmény szolgálja is ezt a célt, a személyi állapotot érintő perek esetében – a tapasztalatok alapján – jogszabály-módosítás szükségességét látta az OBH.” <https://tinyurl.com/48sv53rb>

¹² WOPERA Zsuzsa: Módosul a Polgári perrendtartás 2021-től V. *Jogászvilág*, 2020. dec. 17. <https://jogaszvilag.hu/szakma/modosul-a-polgari-perrendtartas-2021-tol-v/>

¹³ A módosítás rögtön vitákat szült a vonatkozásban, hogy a személyi állapotot érintő perekben kizárólag az új perfelvételi útnak van-e helye a perek sajátosságaira, hatékony lefolytatásukra tekintettel, vagy ezáltal két egyenértékű és a bíró választásán múló perfelvételi lehetőség van. Az ítéletáblák civilisztikai kollégiumvezetői még a módosítás hatálybalépése előtt a két egyenértékű perfelvételi értelmezést támogatták, míg a Pécsi Ítéletábla ezzel ellentétes kollégiumi állásfoglalást fogadott el. Véleményem szerint az új perfelvételi út bevezetése éppen a hivatalbóliség erősítése mellett határozottan azt az értelmezést támasztja alá, hogy a jogalkotó nem csak egy választható új perfelvételi lehetőséget kívánt bevezetni, hanem egy alkalmazandó, a személyi állapotot érintő perek sajátosságait is figyelembe vevő kötelező szabályt, amelynek megszegése azonban az eljárás érdemére nem valószínű, hogy kihathat. <https://tinyurl.com/3eak4cza> Gyöngyösiné Antók Éva 2021. február 3. napján megtartott online előadása alapján.

határidőben az ellenkérelmüket, ennek ellenére bírósági meghagyás kibocsátásának nincsen helye, ebből következően nincsen olyan indok, ami miatt az ellenkérelem előterjesztésére nyitva álló határidő bevárását követően lehetne csak a tárgyalást kitűzni.¹⁴ Ez a szabályozási mód ugyan az ellenkérelem előterjesztésére nyitva álló határidőt jogszabályilag rögzíti az általános 45 naphoz képest rövidebb, 30 napban, de lehetőséget teremt a tárgyalás azonnal történő kitűzésére. Ez lényegében visszatérést jelent az 1952-es Pp. szabályai alapján kialakult kitűzési gyakorlathoz.

A Pp. novella a folyamatosan változó életviszonyokra tekintettel egyszerűsíti a kereset- és ellenkérelem-változtatást azzal, hogy ahhoz az érdemi tárgyalási szakban sem kell a bíróság engedélyét kérni. Ez a szabadság ugyanakkor a perfelvétel lezárásáig tekinthető teljes körűnek, míg az érdemi tárgyalási szakban a Pp. általános szabályai szerinti Pp. 214. § (3) bekezdés megváltozott feltételrendszere érvényesül, vagyis az érdemi tárgyalási szakban a perfelvételi tárgyalásban előadott tényállításokhoz képest csak akkor lehet eltérő tényállításra hivatkozni, amennyiben az a perfelvételt lezáró végzés meghozatala után jutott a fél tudomására, illetve következett be, vagy a tudomásra jutó, illetve bekövetkező tényre tekintettel válik a per eldöntése szempontjából jelentőssé. Az ilyen perfelvételi nyilatkozatváltoztatás csak a tény bekövetkezésétől, vagy az arról való tudomásszerzéstől számított 15 napon belül terjeszthető elő, az önhiba hiányának valószínűsítése mellett. Az ilyen nyilatkozatváltoztatás kapcsán a bíróságnak akkor van tájékoztatási kötelezettsége, amennyiben a hivatkozott jogszabályi feltételeknek nem felel meg az előterjesztett tényállítás, a figyelmen kívül hagyást pedig legkésőbb az ítéletben köteles a bíróság megindokolni. Az ezen tényállítások következtében bekövetkező kereset- és ellenkérelem-változtatás általános szabályai továbbra is a bíróság vizsgálatához és döntéséhez kötik annak megengedhetőségét, míg a személyi állapotot érintő perekben a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően előadott Pp. 214. § (3) bekezdés szerinti új tényállítással közvetlen okozati összefüggésben álló kereset-, illetve ellenkérelem-változtatáshoz nem kell a bíróság engedélye. Így a változó életviszonyokra tekintettel előterjesztett kereseti és ellenkérelmekről nem kell a bíróságnak külön határozatot hoznia, amennyiben a perfelvételi tárgyaláson előadottakhoz képest a tényállítások megváltoznak, csupán arról kell tájékoztatnia a bíróságnak a feleket, hogy a fél által utóbb előterjesztett tényállítást a bíróság figyelmen kívül hagyja, mivel a Pp. 214. § szerinti feltételrendszernek nem felel meg, ezáltal a kereset-, illetve ellenkérelem-változtatásnak sem volt helye.

Mindez a gyakorlatban a korábbi polgári perrendtartással összehasonlítva azt eredményezi, hogy amennyiben valamely fél a régi szabályok szerint önhibájából nem törekedett arra, hogy teljeskörű, releváns tényállást adjon elő, majd a későbbiekben pontosította tényállításait, ez legfeljebb pénzbírság kiszabását tette lehetővé – amely lehetőséggel a bírói kar igen ritkán élt. Ehhez képest a Pp. legutóbbi koncepcionálisnak tekinthető változása, hogy személyi állapotot érintő perekben a perfelvétel lezárásáig a tényállítások teljes körű megtételére a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében szóban,

¹⁴ Részletesen GONDÁN-EVETOVITS Andrea: A személyi állapotot érintő perek szabályozásának legutóbbi módosítása és annak értékelése az elsőfokú bírói szemszögéből. *Családi Jog*, 2021/3. 1–10., valamint CKOT 2018. május 3-i 2. állásfoglalás.

a jogi képviselővel eljáró fél esetében fő szabályként – mint mindig – írásban van lehetőség. A perfelvétel lezárását követően azonban jelentősége van annak, hogy a tény mikor következett be, illetve arról mikor szerzett tudomást a fél, és e vonatkozásban az önhiba hiányát is valószínűsíteni kell. A valószínűsítés pedig a bizonyítottság szintjét nem éri el, mindez lényegében azt eredményezi, hogy a tényállítás kiegészítése és a keresetváltoztatás csak bizonyos kockázattal tehető meg. Ez a rendelkezés így a feleket abba az irányba motiválja, hogy teljes körű nyilatkozatokat tegyenek meg, ugyanakkor a később bekövetkező tények vagy később tudomásra jutó körülmények bíróság által történő megfelelő kezelhetőségét nem zárja ki. A módosuló életviszonyokra hivatkozással a Pp. hatálybalépésekor meglévő szabályok is alkalmasak lehetnek ezen helyzetek kezelésére, de a formális végzés meghozatala, az esetleges bizonyítás a tudomásszerzésről bizonytalanságban tartotta a jogérvényesítőket, különös tekintettel a keresetváltoztatás nagyon tágan megfogalmazott szabályaira. Indokolt volt ezért az eljárás lazítása, nagyobb mozgástér biztosítása a kereset- és tényállásmódosítás előterjesztése során.

Az eszközrendszer egészíti ki jól az általános szabályok között elhelyezett hivatalbóliság kimondása, amely egyértelművé teszi, hogy bizonyos jogok és érdekek érvényesülése nem bízható a felek felelős pervitelére, a bíróság aktív közreműködését egyfajta kezdeményező szerep is áthatja, amikor a hivatalbóli bizonyítás által olyan bizonyíték kerül beszerzésre, amely a tényállítások megváltoztatását és ezáltal keresetváltoztatást tesz szükségsszerűvé. Ez különösen a gondokság alá helyezési perekben jelent mindennapi könnyebbséget, amelyekben a szakértői vélemény beérkezését követően a perfelvétel kiegészítése és keresetváltoztatás szükségessége nagyon sok esetben felmerül. A hivatalbóli bizonyítás általános szabályok között történő elhelyezése arra is rámutat, hogy a személyi állapotot érintő perek körében érvényesülő átfogó elvről van szó, amely megkérdőjelezhetővé teszi például azon véleményeket, amelyek szerint, amennyiben valamely fél indítványára kerül kirendelésre a szakértő, abban az esetben a bíróság kérdészi lehetőségei az indítványozó fél által érintett tényállási körben behatároltak.¹⁵ Ahogyan a magánszakértői bizonyítás törlése a személyi állapotot érintő perekben felhasználható bizonyítás köréből – a kiskorúak védelmét célzó egyik – szükséges és indokolt változtatás volt, úgy a hivatalbóli bizonyítás erősítése is szükségszerű és arányos intézkedés szintén a gyermekkorúak és a fogyatékkal élők jogainak megóvása végett.

7. Csak egy csipet kritika

A több indokolt és hasznosnak tartott változtatás mellett, úgy vélem, nem segíti elő a vitás helyzetek rendezését a Pp. 455. § (5) bekezdését érintő azon változtatás, ami szerint ha a felperes a Ptk. 4:21. § (2) és (3) bekezdése alapján kéri a házasság felbontását, de a keresetlevélhez még nem tudja csatolni a Ptk. 4:21. § (3) bekezdésében meghatározott valamennyi kérdésre kiterjedő, a felek közös álláspontját tartalmazó megállapo-

¹⁵ PARLAGI Máttyás: A szakértői bizonyítási módokat érintő közös problémák (2021. április 27-ei előadás), elérhető: <https://coospace-obh.birosag.hu/folder/curriculum-6a3f50161da7eb1180c8005056972773>

dást, akkor köteles valamennyi kérdésben nyilatkozatot tenni. Személyes véleményem, amelyet mind a tárgyalótermi, mind a deusjuzticializálódás eredményeképpen elérhetővé vált alternatív vitarendezési módok során szerzett tapasztalataim alátámasztanak, hogy a felek között nem segíti elő a megállapodás létrehozását az, ha a keresetlevél a megállapodással célzott kérdések vonatkozásában rögzít valamilyen álláspontot. A laikus felek a bírósági beadványokban megfogalmazott álláspontokat jellemzően nem az egyik fél véleményeként kifejtett, hanem olyan határozott és támadó álláspontoknak tekintik, amellyel szemben védekezniük kell. Önmagában tehát az, hogy az egyik fél megjelöli a megállapodás folyamatában a járulékos kérdésekre vonatkozó nyilatkozatát, hátráltatja magát a megállapodási folyamatot, mivel a másik félben a védekezés, esetlegesen ellentámadás motivációját erősíti. Különösen tartásdíj megállapításánál figyelhető meg az a piacnak nevezhető metódus, amely szerint a saját álláspontját mindkét fél igyekszik fel-, illetve aláírni, amely sokszor éppen az ellenkező hatást képes kiváltani. A túlzott összegben megjelölt tartásdíjra figyelemmel a másik fél álláspontja kifejezetten bemerevedik és a megállapodásra nehezen válik hajlamossá. Ebből következően elégséges lett volna annak rögzítése, hogy a Ptk. 4:21. § (3) bekezdésében meghatározott valamennyi kérdésre vonatkozó nyilatkozat megtétele legkésőbb az első perfelvételi tárgyaláson szükséges. Ez a megállapodásnak nagyobb mozgásteret biztosított volna, mely pozitívan hatna az eljárás jelentősebb elhúzódása ellenében, továbbá lehetőséget nyújtana egy kedvezőbb tárgyalótermi hangulat kialakítására.

8. Szabad-e ideiglenesen intézkedni?

Kiemelkedő és a hivatalbóli eljárást erősítő szabálya volt a személyi állapotot érintő perek általános szabályai között elhelyezett azon rendelkezésnek, amely szerint a bíróság szükség esetén a felek erre irányuló kérelme hiányában is hozhat ideiglenes intézkedést. Ez a rendelkezés az ideiglenes intézkedés feltételein nem változtat.¹⁶ A legújabb módosítás ugyanakkor megerősíti, hogy a házassági perben mind a kiskorú gyermek tartása és tartózkodási helyének valamelyik szülőnél vagy harmadik személynél történő kijelölése, mind a szülői felügyelet gyakorlása, a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, valamint a házastársak lakáshasználata kérdéseiben hivatalból helye van. Ez azért is fontos, mivel az ideiglenes intézkedésre vonatkozó általános szabályok alapján korábban is lehetett határozni ezen kérdésekről, a Pp. 435. § (1) bekezdése alapján pedig a hivatkozott kérdésekben, erre irányuló kérelem hiányában is helye volt ideiglenes intézkedésnek. A Pp. 457. §-a azonban ismételt felhívja a bíróság figyelmét arra, hogy a kiskorú gyermek érdekében erre irányuló kérelem hiányában is szükséges a járulékos kérdések vonatkozásában ideiglenes intézkedéssel határozni a házassági perekben. A gyermekelhelyezés talaján kialakult, a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959.

¹⁶ Pp. 103. § (1) bekezdése alapján a bíróság kérelemre ideiglenes intézkedést rendelhet el

- a) a fennálló állapot megváltozásának megakadályozása érdekében, ha az eredeti állapot utóbb helyreállíthatatlan lenne,
- b) a kérelmező későbbi joggyakorlása megghiúsulásának megakadályozása érdekében,
- c) a kérelmezőt közvetlenül fenyegető hátrány bekövetkezésének elhárítása érdekében, vagy
- d) egyéb, különös méltánylást érdemlő okból.

évi IV. törvény (1959-es Ptk.) és az 1952-es Pp. szerinti gyakorlat ugyanis tovább élt, amely alapján a szülői felügyelet gyakorlásának kérdésében hozott ideiglenes intézkedés az ügy érdemében történő előrehozott döntéshozatal lehet. Ugyanakkor a gyermekelhelyezés, mint kifejezés nemcsak lecserélésre került szülői felügyelet gyakorlásának rendezésére, hanem lényeges szemléletmódbeli váltás meghonosítása volt a változtatás célja. A bíróság a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése során nem veszi el egyik szülőtől sem a gyermekét, csak a szülői felügyelet körébe tartozó jogosítványok vonatkozásában rendelkezik azok gyakorlásáról, ez pedig nem csupán valamelyik szülő veszélyeztető magatartása esetén lehet szükséges, hanem önmagában megalapozhatja az is, amennyiben a felek a szülői felügyelet gyakorlása körében nem tudnak együttműködni. A gyámhatóságnak továbbra is vannak hatáskörei ezen a területen, azonban olyan esetekben következetesen nem gyakorolja azokat, amikor a felek között per van folyamatban. Ez pedig azt eredményezi, hogy a további konfliktusok, perelhúzó magatartások megelőzése, továbbá alapvetően a gyermekek érdekében is indokolt, akár hivatalból is, ideiglenes intézkedéssel rendezni a szülői felügyeleti jogot – különösen amennyiben látható, hogy a felek ezt közösen nem tudják gyakorolni vagy valamelyik szülő visszaélészerűen gyakorolja a közös szülői felügyeletből eredő jogosítványait. Az így megfogalmazott szabály hasonlóan figyelemfelhívó rendelkezés, mint a Pp. 434. § (7) bekezdésének beiktatása. A gyermek veszélyeztetettségének jogszabály szerinti fennállása esetén a bíróság jelzési kötelezettsége korábban is megvolt, azonban a bíróság jellemzően ritkán élt ezzel, mint ahogyan az ideiglenes intézkedésben rejülő lehetőségeket sem használta ki megfelelő hatékonysággal. Álláspontom szerint a gyermek és a különélő szülő közötti kapcsolat fenntartása szempontjából nem elsősorban a szülői felügyeleti jog gyakorlásának van jelentősége, hanem a végleges döntés meghozataláig egy minél szélesebb körű és jól működő kapcsolattartás kialakításának. Emellett a szülői felügyeleti jog gyakorlásának ideiglenes intézkedéssel történő rendezése a gyermek körüli ügyintézéseket megkönnyíti, ugyanakkor nem tekinthető olyan intézkedésnek, amely a későbbiekben az érdemi döntést behatárolja, determinálja.

9. Mi fán terem?

Hiánypótló módosításnak tekintendő a hányattartott sorsú kapcsolattartási perek személyi állapotot érintő perek között történő elhelyezése, vagy inkább nevesítése is. Egyelőre ugyan rendezetlen, illetve vitás a szülői felügyeleti jog és a kapcsolattartás egymáshoz való viszonya, nincs egyértelmű álláspont a vonatkozásban, hogy a kapcsolattartás a szülői felügyelet része vagy teljesen önálló jogosítvány-e, ugyanakkor a szülői felügyelettel kapcsolat és kapcsolattartási perek cím megjelölése a két külön jogintézmény fennállására utal, mégis egy fejezetben történő szabályozásuk, az önálló keresetként történő érvényesítés kizárására vonatkozó rendelkezések rámutatnak az érintett területek találkozási pontjaira.¹⁷ A korábbi szabályozás egyik hibájaként

¹⁷ CKOT 2019. március 1. 68. „A kapcsolattartás megváltoztatása önállóan indítható per, a szülői felügyeleti jog és a kapcsolattartás rendezése közötti szoros összefüggés ellenére, a keresetek összekapcsolásának kógens eljárásjogi szabályai alapján a kapcsolattartás megváltoztatása iránt indított perben nem

hozták fel, hogy a kapcsolattartási perek esetében az általános illetékességi szabályok miatt nem lehetett a gyermek lakóhelye szerinti illetékes bíróságnál eljárni, ugyanakkor a gyakorlat a kapcsolattartást a szülői felügyeleti jog részeként vette figyelembe, így alkalmazta a szülői felügyelet gyakorlására vonatkozó illetékességi szabályokat is, ezáltal a Pp. 475. §-át. A bizonytalanságot a Pp. legutóbbi módosítása lényegében eloszlatja, meghatározva a kapcsolattartási pert, illetve azt is, hogy csak a kapcsolattartás megváltoztatása iránti kereset terjeszhető elő önállóan. A szabályozás jól mutatja azt, hogy a kapcsolattartás kérdésével összefüggő jogviták jelentősége is nő, egyre többször merül fel mind emberi jogi, mint alkotmányos alapjogi, mind gyermekjogi megalapozása, ahogyan személyiségi jogként történő elismerése iránti igény is, amelynek a gyakorlat egyelőre ellenáll.¹⁸ Így a kapcsolattartás, illetve pótlásának elmaradása jelenleg – többlettényállási elem hiányában – személyiségi jogsértésnek nem minősül. A jogrendszeren belül a szankciórendszer megkettőződésének tekinti a gyakorlat a kapcsolattartás végrehajtására vonatkozó, most már bírósági nemperes eljárás szankciórendszerével a felvetett személyiségi jogsértések iránti igényeket. Megfontolást igényel azonban az, hogy az időszakos kapcsolattartások pótlásával összefüggésben a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyermekügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.) 30. § (5) bekezdésére¹⁹ is figyelemmel a gyakorlat következtelen volt abban a kérdésben, hogy az időszakos kapcsolattartás pótlásának egyáltalán van-e helye, lehetséges-e az időszakos kapcsolattartás pótlása, s ha igen, milyen módon. Hogyan lehet pótlásról beszélni például egy szentestén elmaradó kapcsolattartás esetén, illetve amennyiben a kapcsolattartás több hónapon keresztül elmarad, akkor vajon a kapcsolattartás végrehajtása során alkalmazható lépcsőzetes szankciórendszer az okozott jogsérelem kiküszöbölésére alkalmas-e, vagy fennmarad egy olyan, a szülő és a gyermek kapcsolatát érintő kompenzálatlan sérelem, amellyel összefüggésben polgári jogi reparációnak van helye. A kérdés egy részét az Alkotmánybíróság rendezte a 30/2021. (XII. 1.) AB határozatban a (Gyer.) 30. § (5) bekezdés második mondata alaptörvény-ellenességének megállapításával és megsemmisítésével. Amikor a büntetőjogot a jogrendszer *ultima ratio* szankciós zárkövének tekintjük, akkor a Btk. 310. § (1) bekezdésében szabályozott, kiskorúval való kapcsolattartás akadályozásának vétsége esetén a büntetőjogi szankció adott. Álláspontom szerint amennyiben a büntetőjog is reagál a kapcsolattartást szélsőségesen akadályozó körülményekre, úgy a polgári jog reparációs sérelemdíja is alkalmazható lenne, de feltétlenül üdvözlend-

terjeszhető elő a kiskorú gyermek tartása iránti kereset/viszontkereset.” CKOT 2017. XI. 20-21. 2. A kapcsolattartás megváltoztatása iránti perek – a Pp. 20. § (3) bekezdés b) pontjában, a 7. § (1) bekezdés 17. pontjában írt értelmező rendelkezésben, a Pp. 429., 474. és 476. §-aiban, valamint a Ptk. 4:181. § (1) és (4) bekezdésében foglaltak egybevetett tartalma alapján – a személyi állapotot érintő perek kategóriájába sorolhatók, így azok a járásbíróság hatáskörébe tartoznak.

¹⁸ Kúria Pfv.IV.20.766/2019/5.

¹⁹ Nem tekinthető elmaradt kapcsolattartásnak az időszakos kapcsolattartás idejével és a gyermeket gondozó szülőt a 27. § (5) bekezdés b) pontja alapján megillető, a gyermekkel folyamatosan együtt tölthető időtartammal részben vagy teljesen egybeeső folyamatos kapcsolattartás. Az ünnepnapokra eső elmaradt időszakos kapcsolattartás nem pótolható.

dő – figyelemfelhívó jellege miatt is – a különleges eljárások között a kapcsolattartási perek megjelenése.

10. Összegzés

Az új polgári perrendtartás a per szerkezetének átalakításával, valamint a bíróság és a felek szerepének átgondolásával elsősorban a vagyoni jogon alapuló igények rendezésére fókuszált. Ez azonban a személyi állapotot érintő pereknél viszonylag gyors ellenállást váltott ki mind a bíróságok, mind az ügyfelek részéről. A jogalkalmazás merev eljárási szabályokat puhító gyakorlata azért, hogy ne *contra legem* joggyakorlatot eredményezzen (mint ahogyan arra voltak jelek a gondnokság alá helyezési perek gyakorlatában),²⁰ szükségessé tette a szabályok átgondolását, amelyek remélhetőleg gördülékenyebb jogérvényesítést tesznek majd lehetővé. A szabályok változásai mind a gyorsaság, mind a hivatalbóliság erősítése körében reményt keltőek. Ahogyan a nyomtatványok mankóként a nehezen járókat segítették, úgy a polgári perben eligazodó, eljárásjogban jártas jogászok számára inkább felesleges teherként jelentkeztek.

A nyomtatványkényszer eltörlésétől is várható volt az igényérvényesítés könnyebbé, ahogyan a személyi állapotot érintő perek legújabb koncepcionális változtatásai is abba az irányba mutatnak, hogy a szabadabb eljárási rend nagyobb egyéniesítést tesz lehetővé. A rugalmasság képes biztosítani, hogy az akár gyorsan változó életviszonyok, különösen szenzitív élethelyzetek, érzelmileg átítatott jogviták talaján a bírói mozgástér növelésével hatékonyabb eljárási forma alakul ki. Különösen nagy szerepe van ebben az új perfelvételi út, valamint a kereset és ellenkérelem változtatás könnyítésével az osztott perszerkezet lazításának. Megfontolandónak tartom, hogy a jogalkotó tovább lazítsa a perfelvételi utak merevségét és átjárhatóságát annak érdekében, hogy a tárgyalás előkészítése a szükséges mértékben vegyítse az írásbeli előkészítést, és a szóbeli nyilatkozatok közvetlen ütköztetésének lehetőségét. Csak úgy kapható ügyfélközpontú eljárás, ha nem minden létező bizonyítékot várunk el azonnal a felektől, hanem a releváns és a felek által is a vita középpontjába helyezett kérdésekben vár el bizonyítást a bíróság, kiegészítve a hivatalbóliság eszközével ott, ahol ez elengedhetetlen. A jog van az emberért, és nem az ember a jogért²¹ elv szem előtt tartásával hatékonyabb eljárást kaptunk a személyi állapotot érintő perek terén, amelyet már csak jól kell alkalmazni, hogy elégedett ügyfelek is legyenek a bíróságon.

²⁰ Kérdésként merült fel, hogy ha a bíróság a perfelvételi tárgyalás kitűzésével a szakértő kirendelése iránt is intézkedik, vagy 30 napon belül tárgyalást tart, ezek a körülmények a későbbi ítélet megalapozottságát mennyiben érintik, jogorvoslat esetén eredményezhet-e hatályon kívül helyezést, okoz-e valamilyen jogsérelmet.

²¹ Beszélgetés dr. Lenkovics Barnabással, az Alkotmánybíróság elnökével <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-jog-van-az-emberert-es-nem-az-ember-a-jogert/>

